

Europos Komisija – Teisingumo generalinis direktoratas
Iš dalies finansuoja Pagrindinių teisių ir pilietybės programa

LIETUVOS
VARTOTOJŲ
INSTITUTAS

Tyrimų studijos
„Vaikų privatumo apsaugos geroji patirtis“ ir
„Tikslinių grupių poreikių analizė“ Lietuvoje ir Italijoje
santrauka

2010-2011

Šis tyrimas buvo finansuojamas Europos Komisijos Pagrindinių teisių ir pilietybės programos lėšomis. Už šio tyrimo turinį visiškai atsako Lietuvos vartotojų institutas bei CODACONS, ir jis niekaip negali būti traktuojamas kaip atspindintis Europos Komisijos nuomonę.

TURINYS

1. GEROJI PATIRTIS	3
1.1. Geroji patirtis Italijoje	3
1.1.1. Teisinė aplinka	3
1.1.2. Savireguliacija	3
1.1.3. Teismų sprendimai	4
1.1.4. Studijos ir tyrimai	5
1.1.5. Švietimo iniciatyvos	5
1.1.6. Išvados	6
1.2. Geroji patirtis Lietuvoje	7
1.2.1. Teisinė aplinka	7
1.2.2. Savireguliacija	9
1.2.3. Teismų sprendimai	9
1.2.4. Studijos ir tyrimai	10
1.2.5. Švietimo iniciatyvos	11
1.2.6. Išvados	12
2. TIKSLINIŲ GRUPIŲ POREIKIŲ ANALIZĖ	14
2.1. Tikslinių grupių poreikių Italijoje analizė	14
2.1.1. Interneto naudojimas	14
2.1.2. Asmens duomenys	15
2.1.2.1. Asmens duomenų suvokimas	15
2.1.2.2. Asmens duomenų skelbimas internete	15
2.1.2.3. Grėsmių žinomumas atskleidus asmens duomenis internete	16
2.1.2.4. Susidūrimas su pažeidimais panaudojant asmens duomenis internete	17
2.1.3. Asmens duomenų apsauga	17
2.1.3.1. Priemonės, užtikrinančios geresnę vaikų asmens duomenų apsaugą internete	17
2.1.3.2. Privatumo politika	17
2.1.3.3. Duomenų subjekto teisių įgyvendinimas	18
2.2. Tikslinių grupių poreikių Lietuvoje analizė	20
2.2.1. Interneto naudojimas	20
2.2.2. Asmens duomenys	20
2.2.2.1. Asmens duomenų suvokimas	20
2.2.2.2. Asmens duomenų skelbimas internete	21
2.2.2.3. Grėsmių žinomumas atskleidus asmens duomenis internete	21
2.2.2.4. Susidūrimas su pažeidimais panaudojant asmens duomenis internete	22
2.2.3. Asmens duomenų apsauga	22
2.2.3.1. Priemonės, užtikrinančios geresnę vaikų asmens duomenų apsaugą internete	22
2.2.3.2. Privatumo politika	23
2.2.3.3. Duomenų subjekto teisių įgyvendinimas	23

1. GEROJI PATIRTIS

1.1. Geroji patirtis Italijoje

1.1.1. Teisinė aplinka

Italijos vaikų duomenų apsaugos įstatymai yra suderinti su tarptautiniais standartais nuo to laiko, kai 1991 metais buvo ratifikuota „**Jungtinių Tautų Vaikų teisių konvencija**“, ir su **Europos Reglamentais** nuo to laiko, kai 2003 metais buvo priimtas **Duomenų apsaugos kodeksas**. Šio kodekso II skyrius konkrečiai nurodo, kad „draudžiama platinti bet kokius raštus ar atvaizdus, susijusius su nepilnamečiais asmenimis, kurie leistų tokius asmenis identifikuoti“. Šio kodekso taikymą prižiūri ir taiko Italijos Duomenų apsaugos komisaras (DAK). DAK taip pat leidžia vartotojams skirtas specialias brošiūras ir vadovus, kad juos informuotų apie naujausius įstatymus arba pateiktų patarimų apie tam tikras skaitmenines priemones, kaip socialiniai tinklai. Kiti šalies mastu svarbūs dokumentai yra šie: **Direktyva nr. 104**, išleista Švietimo ministerijos 2007-aisiais metais ir skirta reguliuoti mobiliųjų telefonų bei kitų elektroninių priemonių naudojimą, kad būtų apsaugotas moksleivių privatumas mokomosios veiklos metu; **Ministerijos 2007 m. sausio 8 dienos įsakymas**, kuris įvedė atsakomybę interneto paslaugų teikėjams blokuoti vaikų pornografijos svetaines per 6 valandas nuo to laiko, kai gautas toks pranešimas; ir **Rezoliucija dėl vaikų privatumo internete**, kurią propagavo Kanados DAK ir kuri buvo priimta Italijoje 2008-aisiais. Ji nustato pagrindą pasaulinei bendradarbiavimo, švietimo ir įstatymų leidybos strategijai, kad būtų garantuojama saugi interneto aplinka. Nežiūrint šių nacionalinių pastangų reglamentuoti internetą ir suderinti tai su tarptautiniais standartais, **konkretūs įstatymai dėl nepilnamečių yra nepakankamai išplėtoti Italijoje**. Nepriklausomų ekspertų nuomone, **galiojantys Italijos įstatymai dėl paslaugų teikėjų atsakomybės ir teismų sprendimai iš tikrųjų nėra nukreipti nepilnamečių interesams ir teisėms ginti**. .

1.1.2. Savireguliacija

Italijoje pagrindinės elgesio taisyklės, ginančios vaikų teises internete, kuriamos privačių ir viešųjų šios srities dalyvių. **Savireguliacijos kodeksas „Internetas ir nepilnamečiai“** (2003), patvirtintas Inovacijų ir technologijų ministerijos, siekia daugiau informuoti vartotojus apie saugų naudojimąsi internetu; kurti griežtas taisykles, kad būtų išvengta rizikos ir pavojingo turinio; apsaugoti jaunų žmonių privatumą; užtikrinti geresnį bendradarbiavimą kovojant su „kompiuteriniais

nusikaltimais“. Deja, jis laikomas vien tik susitarimu tarp šalių, kurios jį pasirašė, ir nėra įpareigojantis teisinis instrumentas, o jo apsaugos principai neskatina skleisti prevencinės kultūros tarp vartotojų ir paslaugų teikėjų. Tačiau vietinis „**Interneto paslaugų teikėjų elgesio kodeksas**“ buvo pasirašytas šių paslaugų teikėjų asociacijos 1997-aisiais, kad būtų sukurta tinkama kultūrinė, ekonominė ir techninė interneto rinkos plėtros aplinka. Šiame kodekse kalbama apie kai kuriuos svarbius principus ir įsipareigojimus, susijusius su pagarba žmogaus gyvenimui ir nepilnamečių jautrumui bei privatumui. Kad vaikai būtų apsaugoti nuo seksualinio išnaudojimo, jis ragina interneto paslaugų teikėjus naudoti filtrus ir blokavimo sistemas bei informuoti vartotojus apie tai, kaip jomis naudotis.

Be to, įdomus yra ir tam tikrų operatorių savireguliacijos. Nuo 1990-ųjų metų žurnalistams taikomas taip vadinamas „**Treviso Paper**“, kuris nustato elgesio etikos standartus dėl to, kaip bet kuriuose daugialypių ryšių kanaluose pateikiamos naujienos, kuriose tiesiogiai ar netiesiogiai minimi nepilnamečiai. Mobilųjų ryšių operatoriai 2005-aisiais metais taip pat priėmė savo „**Elgesio kodeksą dėl geriausių paslaugų ir vaikų apsaugos**“, kad būtų, be kitų aspektų, reglamentuojamos interneto paslaugos (tokios, kaip pokalbių svetainės) ir „paslaugos vaikams“ (jų reklama, mokesčiai, suaugusiųjų kontrolė ir t.t.). Tačiau šios priemonės yra nepakankamos, nes jos **yra neskaitlingos**, o dėl jų kaip „**minkštų įstatymų**“ prigimties bausmės už pažeidimus būna per daug švelnios, kad garantuotų tinkamą vaikų apsaugą nuo paslaugų teikėjų interesų.

1.1.3. Teismų sprendimai

Teismai retai priima sprendimus dėl vaikų privatumo pažeidimų. Naujausias iš jų (priimtas 2010.02.24.) buvo priimtas Milano teisme dėl kaltinimo, pateikto trims aukštas pareigas užimantiems **Google Inc.** darbuotojams, atsakingiems už jaunuolio privatumo pažeidimą, **kai buvo pavišintas vaizdo įrašas, vaizduojantis vaiką, sergantį Dauno sindromu, iš kurio buvo tyčiojama, kai vietoj to jie privalėjo pranešti DAK apie tokį vaizdo įrašą, kurį pavišino privatus vartotojas.** Teismo sprendime sakoma, kad Google pareiga yra visiškai aiškiai pranešti savo vartotojams, kokia yra jų atsakomybė dėl jų pačių ir kitų žmonių privatumo. Be to, šis sprendimas yra įdomus tuo, kad išryškina dvi fundamentalias teises spragas, liečiančias IPT: jie neturi prievolės stebėti vartotojų sukurtą turinį ar užtikrinti, kad vartotojai vykdytų įsipareigojimus, priskiriamus jiems taisyklėmis dėl privatumo, viešinant informaciją dėl trečiųjų asmenų arba iš trečiųjų asmenų.

1.1.4. Studijos ir tyrimai

Pastaraisiais metais buvo atlikta vos keletas **konkrečių studijų ir išsamių tyrimų Italijos kontekste**. Mes manome, kad tai matyt susiję su tuo, jog nėra efektyvaus nacionalinio reglamentavimo.

Mūsų tyrimo užfiksuoti leidiniai – tai daugiausiai esė ar universitetų tiriamieji darbai, kurie **analizuoja riziką, kylančią nepilnamečiams, jiems besinaudojant internetu**, ypač tą, kuri susijusi su privatumo pažeidimais ir „kompiuteriniais nusikaltimais“. Iš Italijos konteksto studijos „**ES vaikai internete**“, atliktos specialaus Europos Tyrimo rėmuose, aiškėja, kad 17,6% nepilnamečių nuo 12 iki 19 metų amžiaus buvo tapę elektroninio priekabiavimo aukomis. Kitos įdomios studijos telkia dėmesį į **vaikų elgesį ir požiūrį į naujas masinės informacijos priemones**, o kai kurios jų apima apklausas, kad ištirtų nepilnamečių įpročius bei tai, ką jie žino apie teisę į privatumą. Šios studijos tampa naudingomis **rekomendacijomis tėvams ir mokytojams**. Pavyzdžiui, studija, kurią atliko „Gelbėkite vaikus“, „**Prisijungę vaikai. Italijos nepilnamečiai ir naujosios masinės informacijos priemonės**“, išryškino tai, jog nepilnamečiai yra „aktyvūs tyrinėtojai“, o vadovavimo ir draudimo požiūriai nėra efektyvūs. Pagaliau svarbu prisiminti, kad studija „**Jaunuoliai ir naujosios masinės informacijos priemonės**“, kurios tikslas buvo sukurti saugumo gerinimo strategiją, bendradarbiaujant institucinėms ir švietimo organizacijoms, pateikė keletą pasiūlymų dėl esamų įstatymų pakeitimų.

1.1.5. Švietimo iniciatyvos

Be tyrimų švietimo srityje Italija deda viltis į **plataus masto informatyvumo kėlimo veiklą, tiesiogiai ar netiesiogiai skirtą jaunimui** (per suaugusius ir proceso dalyvius). Be to, **egzistuoja nemažas skaičius institutų ir centrų, tiek viešųjų, tiek ir privačių, kurie vykdo skaitmeninio pasaulio stebėseną bei organizuoja susitikimus, mokymus ir kitus švietėjiškus renginius**, kad jaunimas ir šeimos saugiau bei sąmoningiau naudotųsi internetu. Kai kurie iš jų yra šie: **CORECOM**, Regioninis Ryšių komitetas; **Privacy Development Lab** (Privatumo plėtros laboratorija), įkurta Italijos Duomenų apsaugos Agentūros; **Italian Institute for Privacy** (Italijos Privatumo institutas), pripažintas Europos lygiu už jo naujų technologijų įstatymų teisės ekspertų tinklą; **Digital Youth Consortium** (Skaitmeninis jaunimo konsorciumas, nuo 2006-ųjų – Skaitmeninis pasaulio fondas), NVO, kuri suveda drauge viešąsias institucijas ir pagrindines interneto paslaugų teikimo kompanijas, kad būtų kuriama visa apimanti žinių visuomenė, apjungiant inovacijas ir švietimą; **EASY**, Italijos

Informatyvumo centras, įkurtas remiantis JT Vaikų teisių konvencija, kurį remia stiprus nacionalinių dalyvių tinklas; **EAST**, Italijos Saugesnio interneto centras, kartu su kitais įkurtas Europos Komisijos, kuris aktyviai dirba įgyvendindamas nacionalinę ir ES politiką/iniciatyvas; ir **Postal Police** (Pašto policija), kuri vykdo ikiteisminius tyrimus, kad užkirstų kelią nusikaltimams internete. Šios institucijos, kartu su kitomis NVO ir Italijos ministerijomis, vykdo plačią informuojamąją veiklą, pvz.: konkursai, tokie kaip **“Global Junior Challenge”** (Pasaulinis jaunimo konkursas), padedantys nustatyti geriausią patirtį kovojant su skaitmenine atskirtimi; didesnio informatyvumo kampanijos, tokios kaip **“EASY weeks”** (Informatyvumo centro savaitės), kurių metu organizuojami susitikimai, laboratorijos, vaidmenų žaidimai ir t.t.; skaitmeninės platformos ir interneto svetainės, tokios kaip **“STOP-IT”** („Sustabdykit“, nukreipta prieš vaikų pornografiją) ir **“Security on the Net”** („Saugumas internete“, informuojanti apie teises į privatumą ir naudojimąsi socialiniais tinklais); virtualūs susitikimai, tokie kaip **“Unicef Infobus”**, prevencinė kampanija, vykdoma vieno iš socialinių tinklų pagalba, ir koncertai, tokie kaip **“One click for you”** („Vienas spustelėjimas tau“), dalyvaujant 3.000 nepilnamečių. Be to, kasmet Italija dalyvauja Europos iniciatyvoje **“Safer Internet Day”** („Saugesnė diena internete“). Visi šie renginiai skirti jaunimui, ir todėl jie naudoja tarp nepilnamečių pačias populiariausias veiklos rūšis: socialinius tinklus, pokalbių, forumų bei pažinčių svetaines ir t.t.

1.1.6. Išvados

Nežiūrint į tai, kad jaunimas ir suaugusieji Italijoje informacinių kampanijų bei šviečiamųjų iniciatyvų pagalba yra gerai informuoti apie riziką, kylančią interneto vartotojams, aiškiai matosi tinkamų ir kryptingų nepilnamečių apsaugos įstatymų trūkumas. Norint sumažinti elektroninio priekabiavimo ir vaikų privatumo pažeidimų atvejų skaičių, būtina žengti žingsnį įstatymų kūrimo kryptimi. Be tinkamo reglamentavimo, kuris efektyviai apribotų interneto paslaugų teikėjų interesus (per jų **įsipareigojimus, sankcijas ir teises priemones**) ir pateiktų **efektyvių priemonių vartotojų sukurtam turiniui kontroliuoti**, vaikų privatumas nebus visiškai gerbiamas ir garantuotas.

Be to, **vartotojų skundų procesas** yra kitas aspektas, kurį reiktų gerinti: „kompiuterinių nusikaltimų“, aptiktų apklausų metu, neatsispindi teismų skirtose bausmėse (kurios labai retos). Tai gali lemti tinkamo informatyvumo apie tokius nusikaltimus stoka arba per ilgą teisinio proceso trukmę ir jo sudėtingumas.

Pagaliau turi būti gerinama **sąveika tarp tyrimų ir įstatymų leidybos**, dalyvaujant vyriausybei. Šia prasme pranešimai apie centrų ir ekspertų patirtį galėtų daryti teigiamą poveikį priimant įstatymų pataisas, ir į tokią patirtį turėtų būti besąlygiškai atsižvelgta.

1.2. Geroji patirtis Lietuvoje

1.2.1. Teisinė aplinka

Lietuva, būdama kelių tarptautinių organizacijų nare, yra ratifikavusi ir įgyvendinusi keletą tarptautinių instrumentų, kurie pripažįsta teisę į privatumą ir asmens duomenų apsaugą – **Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvenciją, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją, Europos Tarybos Konvenciją „Dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu“** ir kitus. Teisę į privatumą taip pat užtikrina **Lietuvos Konstitucijos 22 Straipsnis**, kuris garantuoja, jog „asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami“. **Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso** straipsnis 2.23. dėl Teisės į privatų gyvenimą ir jo slaptumą konstatuoja, kad „fizinio asmens privatus gyvenimas neliečiamas“. Šis straipsnis taip pat nustato, kad „informacija apie žmogaus privatų gyvenimą gali būti skelbiama tik jo sutikimu.“

Būdama Jungtinių Tautų nare, 1995-aisiais metais Lietuva ratifikavo **Vaikų teisių konvenciją**, kuri įtvirtina teisę į privatumą kaip vieną iš pagrindinių vaiko teisių. Ta pati vaiko teisė yra įtvirtinta **Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme**.

Asmens duomenų apsaugos pagrindai yra įtvirtinti **Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme**, kuris įgyvendina Direktyvą 1995/46/EC. Šis įstatymas nustato pagrindinius asmens duomenų apsaugos principus, jų tvarkymo standartus ir duomenų subjektų teises. Deja, įstatymas konkrečiai nereglamentuoja nepilnamečių asmens duomenų tvarkymo. Įstatymas nustato, kad Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija atsakinga už jo priežiūrą ir įgyvendinimo stebėseną.

Be pagrindinių principų ir standartų, nustatomų Asmens duomenų teisinės apsaugos Įstatyme, asmens duomenų tvarkymą elektroninėje erdvėje reglamentuoja **Elektroninių ryšių įstatymas**. Šis įstatymas, tarp kitų dalykų, nustato konkrečias duomenų valdytojų pareigas, naudojant asmens duomenis tiesioginės rinkodaros tikslais.

Informacinės visuomenės paslaugų įstatymas reglamentuoja informacinės visuomenės paslaugų teikimą ir skatina savireguliaciją, t. y. nustato prekybos, profesinių ir vartotojų asociacijų teises

priimti elgesio (etikos) kodeksus, kurie reglamentuotų paslaugų teikėjų veiklą. Įstatymas taip pat numato, kad Transporto ir Ryšių ministerijos Informacinės visuomenės plėtros komitetas turi skatinti tokių elgesio kodeksų kūrimą, kuriuose atspindėtų nepilnamečių apsauga. Tačiau nežiūrint į šią įstatymu įtvirtintą pareigą, iki šiol dar nėra tokių elgesio kodeksų, kurie Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 16 straipsnio pagrindu nustatytų tokias profesinės etikos taisykles, kurios liestų nepilnamečių apsaugą.

Lietuva įtvirtino išsamų nepilnamečių apsaugos nuo kenksmingo interneto turinio reglamentavimą. **Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas** draudžia skleisti tokią informaciją, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečiams, tokią informaciją, kuri yra smurtinio, erotinio, nusikalstamo, paranormalaus pobūdžio, informaciją, sukeliančią baimę ar siaubą, skatinančią azartinius lošimus, savęs žalojimą ar savižudybę, lytinius santykius tarp nepilnamečių, žeminančią žmogiškąjį orumą bei nustato su tuo susijusią viešosios informacijos kūrėjų ir sklaidėjų atsakomybę. Atskirą tokios neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos kategoriją sudaro informacija, susijusi su nepilnamečių asmens duomenų skelbimu nustatytais atvejais. Šio įstatymo nuostatų įgyvendinimo priežiūrą vykdo Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba.

Nelegalios viešosios informacijos (ribojamos ir draudžiamos viešosios informacijos) internete, įskaitant interneto svetainių, skelbiančių nelegalią informaciją, nustatymą, stebėseną ir uždarymą, reglamentuoja Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarka, patvirtinta **Lietuvos Respublikos vyriausybės Rezoliucijos Nr. 290**. Šios tvarkos taisyklės numato ribojamos informacijos (informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečiams) skelbimą elektroninių viešosios informacijos priemonių ir kitose interneto svetainėse. Ji įpareigoja Vidaus reikalų ministerijos Policijos departamentą užtikrinti, kad tinkamai funkcionuotų speciali telefono linija ir pašto dėžutė, suteikiančios galimybę bet kuriam asmeniui pranešti apie Lietuvos įstatymų draudžiamos ar ribojamos informacijos skelbimą ir platinimą. Ji taip pat įpareigoja Lietuvos kriminalinės policijos biurą ir kitas teisėsaugos institucijas savo kompetencijos ribose vykdyti ikiteisminį tyrimą.

Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, kaip pagrindinė asmens duomenų apsaugos institucija, yra išleidusi keletą rekomendacijų, susijusių su asmens duomenų apsauga internete. Nors nė viena iš šių rekomendacijų aiškiai neakcentuoja vaikų asmens duomenų apsaugos ir saugumo internete, kai kurios iš jų, pavyzdžiui, **rekomendacija dėl privatumo apsaugos naudojantis belaidžiais tinklais, rekomendacija dėl saugaus duomenų perdavimo elektroniniu paštu, rekomendacija „Ką daryti, norint atsisakyti nepageidaujamų elektroninių žinučių?“** gali būti naudingos visiems interneto

virtotojams, tarp jų – ir vaikams. Paslaugų teikėjai gali naudotis šiomis rekomendacijomis, ruošdami savo duomenų tvarkymo, virtotojų identifikavimo interneto svetainėse ir viešųjų elektroninių ryšių paslaugų bei tinklų saugumo etikos kodeksus.

1.2.2. Savireguliuavimas

Lietuvoje vienintelė egzistuojanti savireguliuavimo iniciatyva yra **Lietuvos elgesio kodeksas saugiam nepilnamečių mobiliojo ryšio vartojimui**, kurį pasirašė Lietuvos mobiliojo ryšio tinklų operatoriai UAB „Tele 2“, UAB „Omnitel“ ir UAB „Bite Lietuva“ 2008-aisiais metais. Jo tikslas – apsaugoti virtotojus, kurių amžius nesiekia 18 metų, nuo galimai kenksmingų paslaugų ir turinio, jiems naudojantis mobiliųjų ryšių aplinka (įrenginiais) bei paslaugomis, taip pat suteikti tėvams ir globėjams priemonės atsakingai naudotis informacinės visuomenės paslaugomis. Tačiau šis kodeksas yra daugiau deklaratyvaus pobūdžio, nei efektyvi priemonė, todėl jis negali būti traktuojamas kaip teisiškai įpareigojantis elgesio kodeksas taip, kaip jis suprantamas pagal Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 16 straipsnį.

ES lygmeniu verta paminėti savireguliuavimo susitarimą **ES saugesnės socialinės tinklaveikos principai**, kurių pagrindu veikia vienas iš pagrindinių Lietuvos socialinių tinklų One.lt.

1.2.3. Teismų sprendimai

Teismų praktika, susijusi su vaikų teise į privatumą, nėra labai plati. Egzistuoja keletas sprendimų, susijusių su įvairiais vaikų teisės į privatumą aspektais.

Sprendimą dėl **teisės į atvaizdą** priėmė Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis teismas 2003 metais. Jis susijęs su 12-os metų mergaitės nuotraukos publikavimu laikraštyje reklamos tikslais be jos sutikimo. Teismas pripažino, kad nuotraukos naudojimas buvo nelegalus ir priteisė ieškovei atlyginti moralinius nuostolius.

Kelis sprendimus dėl **nepilnamečių asmens duomenų paskelbimo viešosios informacijos priemonėse ir neigiamo viešosios informacijos poveikio** priėmė Lietuvos Aukščiausiasis administracinis teismas. 2006-aisiais administracinėje byloje, kai ieškovas (televizijos transliuotojas) prašė panaikinti Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos sprendimą dėl su nepilnamečiais susijusios informacijos paskelbimo televizijos laidoje, teismas nusprendė, kad tokios informacijos skelbimo draudimas yra besąlygiškas ir tolesnis nustatymas, ar jis padarė neigiamą įtaką nepilnamečiui, yra

nerikalingas. Dviejose 2007-ųjų ir 2009-ųjų metų bylose tas pats teismas nusprendė, kad asmeninė nepilnamečių informacija, įskaitant nuotraukas, negali būti skelbiama, jei ji sudaro tokią informaciją, kuri, remiantis Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymu, daro neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi, net jei buvo gautas teisėtų atstovų sutikimas. Toks sutikimas negali užtikrinti, kad asmens duomenų paskelbimas nepadarys nepilnamečiui neigiamo poveikio. Tokios informacijos atskleidimas negali būti pateisinamas ketinimu ginti nepilnamečio interesus ar socialiai vertingais tikslais.

Kalbant apie galimybę nustatyti nepilnamečio tapatybę, Lietuvos Aukščiausiasis Administracinis teismas nusprendė, kad galima nustatyti nepilnamečio tapatybę, net jei jo vardas nėra paminėtas publikacijoje, tačiau atskleisti kiti jo duomenys, tokie kaip lytis, tėvo ar senelio vardai ir miestas, kuriame jis gyvena.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo Senatas, svarstydamas **tėvų teises ir pareigas, susijusias su vaikų privatumu**, 2002-aisiais metais atkreipė dėmesį į būtinybę rasti tinkamą pusiausvyrą tarp vaiko teisės į asmeninį gyvenimą ir tėvų autoriteto. Teismas taip pat pabrėžė, kad teismo posėdžiai, nagrinėjantys informacijos apie suaugusiųjų asmeninį gyvenimą paskelbimą viešosios informacijos priemonėse dažnai gali įtakoti jų vaikų privatumą.

2005-aisiais metais Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas priėmė sprendimą dėl **draudžiamos informacijos viešuosiuose kompiuterių tinkluose kontrolės**. Konstitucinis teismas nagrinėjo klausimą, ar Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos nuostatos, susijusios su informacijos prieglaudos paslaugų teikėjus ir viešųjų kompiuterių tinklų paslaugų teikėjus atitinka Lietuvos Konstitucijos 25 straipsniui, kuris garantuoja žmogui teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti bei teisę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Konstitucinis teismas atkreipė dėmesį, kad, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, kiekvienas privalo neplatinti įstatymu uždraustos informacijos ir nepažeisti ribojamos informacijos skelbimo tvarkos. Asmenys, kurie supranta, kad kažkoku būdu platina uždraustą informaciją ar kitaip prisideda platinant tokią informaciją, ar kitaip pažeidžia ribojamos informacijos platinimo tvarką, turi tuoj pat nutraukti tokius veiksmus.

1.2.4. Studijos ir tyrimai

Iki šiol Lietuvoje buvo atlikti vos keli akademiniai tyrimai dėl nepilnamečių asmens duomenų apsaugos elektroninių ryšių srityje. Keletas Mykolo Romerio universiteto Teisinės informatikos

katedros ir Vilniaus universiteto Teisinės informatikos centro mokslininkų paskelbė bendresnių mokslinių straipsnių, susijusių su asmens duomenų apsauga internete.

Remiantis autorių turimomis žiniomis, yra vos kelios mokslinės publikacijos, tam tikra prasme susijusios su nepilnamečių apsauga internete. Pavyzdžiui, straipsnis akademiniam žurnale „Jurisprudencija“, pavadintas „**Nepilnamečių apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio**“, išspausdintas Editos Žiobienės 2006-aisiais metais arba magistrantūros baigiamasis darbas „**Elgesio kodeksai: jų vieta ir reikšmė, reguliuojant neteisėtos ir žalingos informacijos platinimą kompiuteriniuose tinkluose**“, kuri 2007-aisiais metais apgynė Ignas Vajega, Mykolo Romerio universiteto studentas, darbo vadovas – profesorius I. Rotomskis.

1.2.5. Švietimo iniciatyvos

Svarbiausios švietimo iniciatyvos vaikų asmens duomenų apsaugos srityje Lietuvoje vykdomos **Saugesnio interneto projekto** rėmuose kaip Europos komisijos Europos saugesnio interneto veiksmų plano programos dalis. Projektas apima nacionalinio informuotumo skatinimą, karštosios linijos funkcionavimą ir projekto interneto svetainę www.draugiskasinternetas.lt. Be šių veiklų, projekto koordinatoriai ir partneriai taip pat įgyvendina platų ratą vizualiųjų renginių, kampanijų (**Saugesnio interneto diena**), konferencijų (**internetu akademijs ant ratu TEOBUS**), konkursu („**Saugaus interneto mokykla**“, „**Saugesnio interneto diena mano mokykloje**“), seminaru tikslinėms vartotojų grupėms apie saugesnį internetą, organizuoja jaunimo viktoriną e-mokyklos portale ir siūlo interneto mokymo programą tėvams ir suaugusiems, norintiems daugiau sužinoti apie vaikų saugumą internete (**internetu moko moji programa „Langas į ateitį“**). Be to, projekto metu buvo sukurti ir išplatinti Lietuvoje keli informuotumo skatinimo leidiniai („Patarimai vaikams“ ir „Patarimai tėvams. Kaip apsaugoti mūsų vaikus internete“). Buvo sukurtas dokumentinis filmas „Tinklas“ apie vaikų saugumą internete, kuris buvo rodomas per televiziją ir internete.

Kita svarbi nacionalinė informuotumo skatinimo priemonė buvo specializuota **e-saugumo internetu svetainė** (www.esaugumas.lt), kuri pradėjo veikti 2006-aisiais metais, dalyvaujant Ryšių reguliavimo tarnybai, kuri bendradarbiavo su Vidaus reikalų ministerija ir privačiomis verslo įmonėmis. Ši svetainė pateikia informacijos apie saugumą internete, nurodo galimus pavojus, tokius kaip virusai, nepageidaujami pranešimai, apgavystės, virtualios patyčios ir t.t. bei pateikia praktinių patarimų apie tai, kaip jų išvengti. Ji turi atskirą informacinę dalį „Vaikai ir internetas“.

Verta taip pat paminėti **projektą „Šviečiamosios programos apie saugumą internete skleidėjams, mokytojams bei tėvams plėtra ir pradinis įgyvendinimas“**, kuris buvo vykdomas kelių ES vartotojų asociacijų, įskaitant Nacionalinės Lietuvos vartotojų konfederacijos, 2004-aisiais metais Socrates ir Grundtvig 2 programų rėmuose. Projekto tikslas buvo įgalinti ir skatinti tėvų, mokytojų bei organizacijų – projekto partnerių informuotumą, kad būtų išvengta vaikų išnaudojimo internete ir žalingo poveikio (smurto, rasizmo, pornografijos ir t.t.), susijusio su interneto vartojimu.

Svarbi yra ir **Ekspertų grupės bendradarbiavimui dėl rizikos grupės vaikų** veikla: grupė sukurta Baltijos jūros valstybių tarybos, o jos veikla susijusi su vaikų saugumu internete. Šioje ekspertų grupėje Lietuvą atstovauja Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

1.2.6. Išvados

Nors teisė į privatumą ir asmens duomenų apsauga yra pripažįstama tarptautinių sutarčių, kurias Lietuva ratifikavo, ir reglamentuojama Konstitucijos bei nacionalinių įstatymų, visgi dar aiškiai nepakanka specialių taisyklių vaikų asmens duomenims apsaugoti. Vaikai, kaip unikali duomenų subjektų grupė, nusipelnė ypatingo dėmesio ir apsaugos, ypač turint galvoje jų asmens duomenų saugumą interneto aplinkoje, o pastaruoju metu taikomi bendrieji duomenų apsaugos principais bei standartai, nustatyti Teisinės asmens duomenų apsaugos įstatyme, nėra nei pakankami, nei efektyvūs. Be to, egzistuoja keletas teisinių spaugų, susijusių su vaikų sutikimu ir teisnumu, atstovavimu ir galimybe panaudoti bei apginti teisę į asmens duomenų apsaugą.

Skirtingai nuo vaikų asmens duomenų apsaugos, vaikų apsaugos nuo neigiamo interneto turinio poveikio srityje Lietuva sukūrė išsamų reglamentavimą Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo ir Lietuvos Respublikos vyriausybės rezoliucijos Nr. 290 dėka. Teismų praktika šioje srityje taip pat yra didžiausia ir sudaro tris bylas, susijusias su nepilnamečių asmens duomenų paskelbimu masinės informacijos priemonėse ir apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, kaip valstybinė institucija, atsakinga už žmogaus teisių į privatumą ir asmens duomenų apsaugą įgyvendinimą, galėtų veikti tikslingiau šioje srityje, teikdama rekomendacijas, organizuodama prevencines patikras ir informuotumo skatinimo kampanijas tarp vaikų, tėvų ir mokytojų. Tokia veikla galėtų padėti užpildyti tą reglamentavimo spragą vaikų asmens duomenų apsaugos srityje. Be to, kitos valstybinės institucijos ir nevyriausybines organizacijas turėtų būti skatinamos vaidinti aktyvesnę vaidmenį didinant

informuotumą, susijusį su vaikų teise į privatumą. Tai prisidėtų prie vos kelių esamų švietimo iniciatyvų, kurios yra labai retos, neskaitant iniciatyvų, vykdomų Saugesnio interneto projekto metu.

Savireguliacija nepilnamečių ir vartotojų apsaugos srityje yra skatinama įstatymų, tačiau galimybės, kad paslaugų teikėjai sukurs teisiškai įpareigojančius elgesio kodeksus, kurie gintų nepilnamečius, kaip specialią interneto vartotojų grupę, yra praktiškai labai ribotos. Kaip rodo šiandienos situacija, nėra teisiškai įpareigojančių elgesio kodeksų, paremtų Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 16 straipsniu, o vienintelė egzistuojanti teisiškai neįpareigojanti savireguliacijos iniciatyva yra Lietuvos elgesio kodeksas saugiam nepilnamečių mobiliojo ryšio vartojimui. Jei paslaugų tiekėjai būtų skatinami ieškoti sutarimo tarp jų tam tikrose veiklos srityse, savireguliacija galėtų daug prisidėti prie esamų duomenų apsaugos bendrųjų teisinių standartų.

Teismų sprendimai vaikų asmens duomenų apsaugos srityje yra reti ir bendra praktika nesuformuota. Be to, administracinės ir baudžiamosios nuobaudos už asmens duomenų apsaugos pažeidimus nėra labai efektingos ir atgrasančios. Moralinės žalos atlyginimas duomenų subjektams jų privatumo pažeidimo atvejais yra per mažas.

Pagaliau, turi būti stiprinami moksliniai tyrimai ir vaikų asmens duomenų apsaugos bei saugumo elektroninių ryšių srityje analizė. Kvalifikuoti tyrimai šia tema galėtų prisidėti prie teisinės aplinkos gerinimo ir geresnio šio klausimo reglamentavimo.

2. TIKSLINIŲ GRUPIŲ POREIKIŲ ANALIZĖ

2.1. Tikslinių grupių poreikių Italijoje analizė

2.1.1. Interneto naudojimas

Kalbant apie tai, ką vaikai veikia internete, pagal kasdien lankomų svetainių dažnį galima spręsti, kad populiariausios veiklos yra šios: *informacijos rinkimas (39%), informacijos apie save ar savo draugus talpinimas (platinimas)(39%) ir muzikos bei filmų atsisiuntimas (37%)*. Iš visų šių veiklų tik *asmeninės informacijos talpinimas ir platinimas* internete yra ta veikla, kuri kelia riziką vartotojų ir jų draugių privatumui pažeisti. Italijoje *pokalbiai su nepažįstamu asmeniu nėra didžiausias pavojus*, nes 43% vaikų, dalyvavusių apklausoje, pareiškė, kad niekada to nedaro, kai tuo tarpu vos 16% daro tai kasdien.

Apklausa parodė, kad vaikai daug ir plačiai **naudojasi socialiniais tinklais**. Pats populiariausias iš jų yra *Facebook*, nes 66% respondentų juo naudojami kasdien. Jei kalbėsime apie tai, kokiais tikslais dažniausiai naudojama *Facebook* (dalintis nuotraukomis, asmenine informacija, įpročiais, veikla ir renginiais, kuriuose dalyvaus vartotojas), tai mes galėsime susieti vaikų vartojamą *Facebook* su aukščiau minėtu informacijos talpinimu ir platinimu. Taigi, potenciali rizika yra tai, kad **vaikų asmens duomenys gali būti pasisavinti** ir panaudoti neteisinais tikslais, kurie gali kisti nuo teisių pažeidimo iki rimtesnių nusikaltimų.

Tėvų atsakymai į klausimą, kaip dažnai jų vaikai užsiima tokia veikla, atskleidžia, kad *dauguma tėvų neturi apie tai jokio supratimo*. Šia prasme labai svarbu yra tai, kad daugelis iš apklaustų tėvų nežino, ar jų vaikai kalbasi su nepažįstamais asmenimis (41%) ir ar talpina informaciją apie save ir savo draugus (37%). Vienintelė veikla, apie kurią žino 31% tėvų, yra tai, kad jų vaikai dažnai (kelis kartus per savaitę) *internetu renka informaciją*.

Be to, apklausoje dalyvavę suaugusieji (tiek **tėvai, tiek mokytojai**) **nesidalina su vaikais žiniomis apie tai, kaip naudotis internetu, norint bendrauti su kitais žmonėmis**: tai yra svarbus kartų atotrūkis. Kalbant apie tai, kaip suaugusieji naudojami socialiniais tinklais, 59% tėvų naudojami *Facebook*, o 37% jų nėra užsiregistravę jokiame socialiniame tinkle. 67% mokytojų nėra užsiregistravę jokiame tinkle, o 30% jų naudojami *Facebook*.

Remiantis šiais duomenimis yra svarbu pažymėti, kad **suaugusieji turėtų daugiau dalyvauti vaikų naudojimosi internetu procese**, tiek besidomint ta veikla, kurią vykdo vaikai (ypač tai liečia

tėvus), tiek turint žinių apie potencialią riziką, susijusią su tokia veikla (kurių ir tėvai, ir mokytojai privalo turėti daugiau). Vaikai turėtų būti gerai ir aiškiai informuoti apie jų neteisingo ir besaikio naudojimosi internetu pasekmes (kiek tai liečia asmens duomenų platinimą), ir jiems turėtų būti pateikti elgesio pavyzdžiai apie tai, kaip apsaugoti save ir savo draugus. Pagrindinis trūkumas yra tas, kad **vaikams artimi suaugusieji gali ne visiškai gerai žinoti apie tą galimą riziką, kuri gresia jų vaikams**, nes jie patys mažai naudojami internetu dėl kartų atotrūkio, kalbant apie veiklą, vykdomą internete. Dėl šių priežasčių mes manome, kad **viešųjų, privačių institucijų ir NVO, veikiančių nepilnamečių ir vartotojų apsaugos srityje, dalyvavimas** yra nepaprastai svarbus. Šie dalyviai turėtų tiesiogiai ar netiesiogiai nukreipti savo veiklą į vaikus (per tėvus ir mokytojus). Visgi ir tėvai turėtų išsiugdyti įprotį kalbėtis su savo vaikais ir kviešti juos abipusiam dialogui šiomis temomis. Antra vertus, mokytojai turėtų prisidėti prie tėvų pastangų, sprenddami tokius probleminius klausimus mokymo procese.

2.1.2. Asmens duomenys

2.1.2.1. Asmens duomenų suvokimas

Atsakymai į klausimą „**Kas, Jūsų nuomone, yra asmens duomenys?**“ atskleidė *didelę respondentų (vaikų, tėvų ir mokytojų) nuomonių įvairovę*. 100% tėvų atsakė, kad tai sudaro tik *vardas ir pavardė*, 95% vaikų pažymėjo šį atsakymo variantą, ir vos 23% mokytojų pažymėjo šią informaciją kaip asmens duomenis. Jei sakysime, kad *visi apklausoje pateikti variantai ir sudaro asmens duomenis*, tai tas faktas, kad apklaustieji pažymėjo tik kelis iš jų, nėra reikšmingas, o tai reiškia, kad *reikia didinti vaikų, tėvų ir mokytojų suvokimą apie tai, kas yra asmens duomenys*. Pats ryškiausias faktas, kuris patvirtina mūsų argumentus, yra tai, kad mokyklos pavadinimą, kaip asmens duomenų dalį, nurodė vos 12% vaikų. Dar labiau šokiruoja tas faktas, kad nei vienas mokytojas nepažymėjo šio varianto!

2.1.2.2. Asmens duomenų skelbimas internete

Ryšium su tuo, kad buvo pažymėta praeitoje dalyje, reikia pabrėžti, kad tie **vaikai**, kurie dalyvavo apklausoje, **tikriausiai nebeplatins savo asmens duomenų internete**. Tačiau ta nedidelė dalis, kuri taip darys, teiks tokią informaciją, kaip *mokyklos pavadinimas (38%), dalyvavimas užklasinės veiklos grupėse (26%) ir jų vardas bei pavardė (24%)*. Tai be abejo yra svarbiausia

informacija, įgalinanti piktavali žmogų pasisavinti vaiko tapatybę arba tiksliai sužinoti, kur ir kada ji/ją galima bus surasti.

Kita šia prasme nerimą kelianti informacija yra atsakymai į klausimą, ar **jie pateikia teisingus asmens duomenis**, registruodamiesi įvairiose interneto svetainėse: 52% vaikų atsakė „kartais“, o tik 14% niekada to nedaro, ir 11% vaikų nesiregistruoja, kai jų prašo pateikti šią informaciją. Be to, dauguma jų **pateikia realią informaciją apie save, bendraudami socialiniuose tinkluose ar pažinčių svetainėse** (kartais tai daro 39%, o dažnai - 19%). Pagaliau, yra svarbu pažymėti, kad 15% vaikų nemano, kad yra būtina **paprašyti savo draugų leidimo prieš paskelbiant jų asmens duomenis** (nuotraukas, informaciją apie kai kurias jų gyvenimo detales) internete, bet, antra vertus, 35% visada paprašo tokio leidimo.

Jei vaikai įprastai platina savo ir savo draugų asmens duomenis, tai suaugusieji neturi tokio įpročio. 59% tėvų ir 89% mokytojų *niekada neplatina informacijos internete apie savo vaikus/mokinius*. Nors tai gali būti paprasčiausiai dėl to, kad suaugusieji mažiau naudojami socialiniais tinklais.

2.1.2.3. Grėsmių žinomumas atskleidus asmens duomenis internete

Net jei vaikai, tėvai, minkytojai ir paslaugų teikėjai įvairiai vertino nurodytus **galimus pavojus, susijusius su asmens duomenų skelbimu internete**, beveik visi variantai buvo dažnai pažymimi. Ypač didelis procentas vaikų (85%), mokytojų (70%) ir paslaugų teikėjų sutiko su tuo (86%), kad labiausiai tikėtina rizika yra tai, jog bus *pasisavinta tapatybė*, kad galima būtų kažką įsigyti arba pavyzdžiui, įvykdyti pinigų pervedimą kito asmens vardu. Tuo pat metu didžiausias pavojus, kurį nurodė tėvai (63%), yra *elektroninis priekabiavimas*, norint pažeminti kitą asmenį ar sukelti įtampą. Nors bendras suvokimas egzistuoja, reikia imtis daugiau veiksmų, kad galima būtų informuoti visas tikslines grupes apie kitas galimas grėsmes, nepaminėtas klausimyne, o ypač tam, kad atkreiptume dėmesį tų, kurie nepažymėjo jokių pavojų (8% vaikų, 9% tėvų ir 4% mokytojų). Svarbu pažymėti, kad *niekas iš paslaugų teikėjų*, kurie yra kaip tik tie, kurie daugiausiai susiduria su šiuo klausimu, *nepasirinko atsakymo „Nemanau, kad yra kokių nors pavojų“*.

Daugiau nerimo kyla tada, kai mes kalbame apie **tėvų ir mokytojų dalyvavimą supažindinant vaikus su privatumo politika ir potencialiais pavojais**. Dauguma tėvų (59%) ir mokytojų (67%) *nėra kalbėję su vaikais šiomis temomis*, nepriklausomai nuo to, kodėl (vieni mano, jog tai nėra svarbu, kiti – kad tai ne jų atsakomybė arba kad vaikai ir taip jau žino apie tai). Dar blogiau, jei mes turėsime

galvoje, kad tokia dialogo stoka egzistuoja ir tada, kai daugelis tėvų (66%) ir mokytojų (44%) **nemano, jog vaikai turi pakankamai žinių apie galimus pavojus**, susijusius su asmens duomenų atskleidimu internete. Kaip jau buvo pabrėžta, suaugusieji būtinai ir neatidėliotinai turėtų perspėti apie tai savo vaikus.

2.1.2.4. Susidūrimas su pažeidimais panaudojant asmens duomenis internete

Kalbant apie **tiesioginę ar artimą jai pažeidimų patirtį** (tokią, kaip nuotraukų ar asmens duomenų platinimas be sutikimo arba nepateikiant netikros informacijos, tapatybės pasisavinimas, nepageidaujamų pasiūlymų iš nepažįstamų asmenų gavimas), *dauguma apklaustų vaikų niekada nesusidūrė su rimtais pavojais jų privatumui*. Iš tikrųjų pats dažniausias atvejis buvo *nuotraukų ar video įrašų platinimas internete, negavus išankstinio sutikimo* (20%). *Nei tėvai, nei mokytojai pakankamai gerai nežinojo, ar tokie pažeidimai* buvo atsitikę jų vaikams ar mokiniams, ir tai turėtų tapti tolesnio darbo objektu, kad jie daugiau dalyvautų šiame procese.

2.1.3. Asmens duomenų apsauga

2.1.3.1. Priemonės, užtikrinančios geresnę vaikų asmens duomenų apsaugą internete

Beveik visos **priemonės**, išvardintos apklausoje, **turinčios užtikrinti geresnę vaikų asmens duomenų apsaugą** internete, buvo kiekvienos tikslinės grupės žymimos kaip būtinos, nors jų prioritetų skalė skyrėsi. Tos, kurios buvo nurodytos kaip efektyviausios ir kad jas reikia įdiegti, buvo šios: *„Saugaus interneto“ idėjos sklaida* (šią nuomonę patys pasirinko 65% vaikų ir 64% paslaugų teikėjų) ir *formalus bei neformalus vaikų švietimas* (pasirinko 84% tėvų ir 59% mokytojų). Taip pat buvo pažymėtas informuotumo didinimo kampanijų poreikis, kartu su didesne administratorių ir vartotojų atsakomybe. Geresnių įstatymų įgyvendinimas, be abejo, priverstų svetainių administratorius priimti didesnę atsakomybę. Tačiau griežtesnė tėvų kontrolė perkrautų vaikus, nepasiekiant geresnių rezultatų, ir todėl ją reiktų pakeisti daugiau interaktyviomis mokomosiomis priemonėmis. Šia prasme paslaugų teikėjai pažymėjo, kad **švietimo (33%) ir teisinės (29%) priemonės yra labiausiai nepakankamos**. Tai atitinka ir tėvų bei mokytojų suvokimą.

2.1.3.2. Privatumo politika

Jei turėsime galvoje, kad **42% paslaugų teikėjų neturi privatumo politikos**, tai suprasime, kodėl vartotojai (tiek vaikai, tiek suaugusieji) nėra su ja susipažinę. Tik **16% vaikų gauna informaciją apie interneto svetainių privatumo politiką arba koreguoja privatumo nustatymus**, kai skelbia informaciją apie save ir savo draugus. Dar blogiau: *60% tėvų ir 85% mokytojų niekada to nedaro*, kai platina savo vaikų/mokinių asmens duomenis!

Aišku, kad paslaugų teikėjai turi daugiau įsipareigoti turėti savo privatumo politiką kaip teisinę prievolę. Tačiau tėvai turi įprasti kontroliuoti, kaip ir kokius asmeninius duomenis galima naudoti, kokios yra vartotojų teisės, atsakomybė ir taip toliau, kad būtų galima šias žinias ir teigiamą požiūrį perduoti jų vaikams/mokiniais.

2.1.3.3. Duomenų subjekto teisių įgyvendinimas

Paprašytos pažymėti, **kas turėtų supažindinti vaikus su asmens duomenų skelbimo internete pažeidimais ir kaip jų išvengti**, visos tikslinės grupės didžiausią atsakomybę priskyrė tiems žmonėms, kurie natūraliai atsakingi už vaikų auklėjimą: *tėvams (73% vaikų 70% mokytojų) ir mokytojams (75% tėvų ir 86% paslaugų teikėjų)*. Jei mes negalime kaltinti vaikų dėl jų pasirinkimo, tai turėtume bent pažymėti, kad ši *susikertanti tėvų / mokytojų atsakomybė* yra ta svarbi tema, kuri iškyla kiekvieną kartą, diskutuojant švietimo klausimais. Stebina NVO pademonstruota pusiausvyra, kurios greičiausiai nėra įvardintos kaip dalyvės šioje srityje. Tai reiškia, kad jos turėtų daugiau dalyvauti, skatinant pagarbą vaikų privatumui internete, galbūt organizuodamos informavimo ir švietimo veiklą, kurios prašo apklaustoji tikslinė grupė, ir taip palengvindamos tėvų bei mokytojų našta.

Jei pereisime prie to, kas **atsakingas už apsaugą, kai pažeidžiama vaikų teisė į asmens duomenis**, tai pamatysime, kad tėvai (31%) ir mokytojai (41%) sutinka, nurodydami *Valstybinę duomenų apsaugos inspekciją* ir antrą vietą skirdami interneto svetainės valdytojams. Toks pasirinkimas atspindi tai, kaip jie suvokia teisinį kaltinimo procesą. *Mokytojų* atsakymuose taip pat galime pastebėti *mažą domėjimąsi savo mokinių teisių apsauga*, nes 19% pareiškė, kad ši užduotis nėra jų atsakomybė. Mokytojų dalyvavimas turėtų būti labai motyvuotas ir grindžiamas prielaida, kad *jie yra tie svarbūs asmenys, į kuriuos kreipiasi jų mokiniai*.

Paslaugų teikėjai taip pat pažymėjo gavę **tiesioginių pageidavimų iš vartotojų** dėl jų asmens duomenų valdymo. Pasak respondentų, vartotojai daugiausiai susirūpinę dėl to, *kokie asmens duomenys yra renkami ir iš kokių šaltinių jie yra tvarkomi (71%) bei kokiais tikslais (57%)*. Kiti vartotojų

nusiskundimai susiję su jų *pageidavimu atsisakyti sutikimo tvarkyti jų asmens duomenis* (71%) ir *ištrinti jų asmens duomenis arba sustabdyti bet kokius veiksmus juos tvarkant* (57%).

2.2. Tikslinių grupių poreikių Lietuvoje analizė

2.2.1. Interneto naudojimas

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dažniausiai vaikų internete atliekami veiksmai yra muzikos, filmų ir kt. parsisiuntimas (39% vaikų daro tai kasdien, 45% - kelis kartus per savaitę), ir informacijos rinkimas (22% vaikų daro tai kasdien, 45% – kelis kartus per savaitę). 17% vaikų kasdien internete atlieka kitus veiksmus. Tyrimas taip pat parodė, kad 20% vaikų kelis kartus per savaitę internete talpina informaciją apie save ar savo draugus, 19% - bendrauja su nepažįstamais asmenimis. Atsižvelgiant į tai, kad nurodyti veiksmai gali kelti didžiausią pavojų vaikų privatumui, saugumui, kitoms teisėms, **labai svarbu, kad vaikai žinotų galimas žalingas savo elgesio pasekmes, o svarbiausia – būdus ir priemones, kaip jų išvengti.**

Pažymėtina, kad 31% tėvų nežino, ar jų vaikai bendrauja internete su nepažįstamais asmenimis, o 22% – ar talpina informaciją apie save ar savo draugus. **Tai gali reikšti, kad tėvai nesidomi savo vaikų veikla internete, arba vaikai nelinkę apie tai kalbėti.**

Vaikai plačiai naudojami socialiniais tinklais, tą patį galima pasakyti apie tėvus ir mokytojus. 53% vaikų kasdien naudojami socialiniu tinklu Facebook, 21% – lietuviškuoju socialiniu tinklu One.lt ir kitais socialiniais tinklais ar pažinčių svetainėmis. Dauguma suaugusiųjų taip pat naudojami socialiniais tinklais ar pažinčių svetainėmis (65% mokytojų ir 53% tėvų naudojami lietuviška svetaine Klase.lt, atitinkamai 53% ir 58 % respondentų naudojami socialiniu tinklu Facebook), taigi jie turėtų būti susipažinę su tokių tinklapių ypatumais, **tačiau ypač svarbu tai, ar jie suvokia galimus pavojus privatumui. Atsižvelgiant į taip plačiai paplitusį socialinių tinklų ir pažinčių svetainių naudojimą vaikų tarpe, labai svarbu, kad vaikai žinotų galimus pavojus ir kaip naudotis tokių svetainių administratorių teikiamomis priemonėmis, skirtomis apsaugoti privatumą. Kita vertus, svetainių administratoriai turėtų imtis atitinkamų veiksmų, kad būtų sumažinta rizika vaikų privatumui.**

2.2.2. Asmens duomenys

2.2.2.1. Asmens duomenų suvokimas

Atsakymai į klausimą „Kas, Jūsų nuomone, yra asmens duomenys?“ atskleidė didelį respondentų (vaikų, tėvų ir mokytojų) nuomonių skirtumą – nuo 17% iki 97 %. **Įvertinant tai, kad visi atsakymų**

variantuose respondentams pateikti duomenys yra asmens duomenys, darytina išvada, kad vaikų, tėvų ir mokytojų informuotumas ir asmens duomenų suvokimas turėtų būti didinamas. Tas pats taikytina ir respondentų nuomonei dėl galimų grėsmių atskleidus asmens duomenis internete.

2.2.2.2. Asmens duomenų skelbimas internete

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma vaikų (daugiau nei 70%) niekada neatskleidžia savo asmens kodo, gyvenamosios vietos adreso, taip pat informacijos, susijusios su religiniais įsitikinimais ir sveikata. Kita vertus, dažniausiai vaikų atskleidžiami duomenys yra vardas, pavardė (juos atskleidžia 92%) ir elektroninio pašto adresas (87%).

Nerimą kelia tai, kad vaikai retai susimąsto apie tai, ar būtina atskleisti tikrus asmens duomenis registruojantis įvairiose interneto svetainėse. Beveik pusė (45%) atsakusių vaikų tikrą informaciją pateikia visada arba dažnai, ir net 55 % visada arba dažnai sako apie save tiesą tiems, su kuriais bendrauja internete.

Kitas nerimą keliantis vaikų elgesys yra informacijos apie kitus asmenis talpinimas internete – tai daro daugiau nei 60% vaikų, tačiau **tik 1/3 visada gauna atitinkamo asmens sutikimą.**

Informaciją apie savo vaikus internete skelbia 20% atsakusių tėvų, tačiau tik 49 % iš jų visada susipažįsta su tinklapio privatumo politika ar pasirenka atitinkamus privatumo nustatymus. **Darytina išvada, kad suaugusieji turi būti labiau informuoti ir suvokti būtinybę susipažinti su privatumo politika ir pasirinkti tinkamus privatumo nustatymus.**

2.2.2.3. Grėsmių žinomumas atskleidus asmens duomenis internete

Respondentų atsakymai, susiję su grėsmėmis atskleidus asmens duomenis internete, parodė, kad **daugiau nei pusė iš jų grėsmėmis laiko beveik visus atsakymų variantuose pateiktus grėsmių pavyzdžius.** 85% mokytojų, 79% tėvų ir 72% vaikų kaip labiausiai tikėtiną grėsmę nurodė asmens tapatybės pasisavinimą siekiant užsisakyti prekių ar atlikti, pavyzdžiui, pinigines operacijas kito asmens vardu, o 78% paslaugų teikėjų – nepageidaujamus elektroninius reklaminius-komercinio pobūdžio pranešimus (SPAM). **Nerimą kelia tai, kad net 10% vaikų mano, jog grėsmių apskritai nėra.**

Tiek tėvų, tiek mokytojų nuomone, labai svarbu kalbėtis su vaikais (mokiniais) apie privatumą, asmens duomenis ir grėsmes juos atskleidus internete, taigi svarbu tai, kad suaugusieji turėtų

pakankamai žinių ir galėtų pateikti vaikams reikiamą informaciją, ypač atsižvelgiant į tai, kad 50% tėvų ir net 68% mokytojų mano, kad vaikai nėra pakankamai informuoti apie grėsmes internete.

2.2.2.4. Susidūrimas su pažeidimais panaudojant asmens duomenis internete

Atsakydami į klausimą, kaip dažnai yra patyrę nurodytus atvejus, susijusius su privatumo pažeidimais, dauguma vaikų nurodė, kad tokių atvejų nėra patyrę. Dažniausiai patiriamas atvejis yra nepageidaujami pranešimai – juos telefonu ar elektroniniu paštu daugiau nei vieną kartą yra gavę 19% vaikų. 10 % vaikų nurodė, kad daugiau nei vieną kartą be sutikimo internete buvo paskelbta jų nuotrauka.

Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus galima daryti išvadą, kad **tėvai nėra pakankamai informuoti apie grėsmes, su kuriomis jų vaikai susiduria internete**. Kaip jau buvo minėta, 10% vaikų nurodė, kad daugiau nei vieną kartą be sutikimo internete buvo paskelbta jų nuotrauka, tačiau tik 3% tėvų atsakė, kad jiems yra žinomas daugiau nei vienas toks atvejis. Vertinant mokytojų atsakymus, 29% nurodė, kad jiems yra žinomas vienas ar daugiau nei vienas toks atvejis. Panaši situacija yra ir su kitomis grėsmėmis, taigi galima daryti išvadą, kad **mokytojai geriau žino apie mokinių asmens duomenų ir privatumo apsaugos pažeidimus internete**. Tai galėtų reikšti, kad mokytojai labiau domisi mokinių veiksmais internete, arba kad vaikai labiau linkę apie tai kalbėtis su mokytojais, nei su tėvais.

2.2.3. Asmens duomenų apsauga

2.2.3.1. Priemonės, užtikrinančios geresnę vaikų asmens duomenų apsaugą internete

Kaip svarbiausią vaikų asmens duomenų apsaugos internete priemonę 73% tėvų ir 100% paslaugų teikėjų nurodė formalų ir neformalų vaikų švietimą, 59% mokytojų nurodė griežtesnę tėvų kontrolę, 56% vaikų – „Saugaus interneto“ idėjos skleidimą (ši priemonė atrodo pakankamai svarbi ir kitiems respondentams – ją paminėjo 67% paslaugų teikėjų, 47% mokytojų, 39% tėvų). Atsižvelgiant į tai, kad visi paslaugų teikėjai nurodė, jog švietimo priemonės yra nepakankamos, **daugiau dėmesio reikėtų skirti formalaus ir neformalaus švietimo tobulinimui, „Saugaus interneto“ idėjos skleidimui ir asmeninės vartotojų atsakomybės suvokimo stiprinimui. Suaugusieji turėtų būti informuoti, kaip naudoti priemones, ribojančias vaikų veiksmus internete.**

Daugumos paslaugų teikėjų nuomone, turėtų būti stiprinama savireguliacija (78%), taip pat teisinės (56%), organizacinės (44%) asmens duomenų apsaugos priemonės.

2.2.3.2. Privatumo politika

Tyrimas parodė, kad **paslaugų teikėjai yra pakankamai gerai žinantys ir besirūpinantys interneto svetainių lankytojų asmens duomenų apsauga**. Nors Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas tiesiogiai neįpareigoja turėti ir skelbti interneto tinklalapyje privatumo politiką, visi (išskyrus vieną) tyrime dalyvavę paslaugų teikėjai nurodė, kad ją turi.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vaikai nesuvokia būtinybės susipažinti su interneto svetainių privatumo politika – 26% tai daro kartais, 17% - niekada, ir net 13% nemano, kad tai būtina. **Vaikai turėtų žinoti, kad siekiant užtikrinti asmens duomenų ir privatumo apsaugą internete, jie turi visada susipažinti su privatumo politika ir pasirinkti tinkamus privatumo nustatymus**. Taip pat labai svarbu, kad jie suprastų šių veiksmų prasmę ir būtinumą.

2.2.3.3. Duomenų subjekto teisių įgyvendinimas

Tyrimas atskleidė, kad duomenų subjektai labai pasyviai įgyvendina savo teises. Paslaugų teikėjai tėra gavę keletą prašymų sunaikinti asmens duomenis ar sustabdyti asmens duomenų tvarkymo veiksmus, taip pat ištaisyti neteisingus, netikslius, neišsamius asmens duomenis. **Duomenų subjektai niekada nėra kreipęsi dėl kitų teisių, tokių kaip teisės susipažinti su asmens duomenimis ir kaip jie yra tvarkomi, sutikimo dėl duomenų tvarkymo atšaukimo ir kt.**

Daugumos respondentų (95% tėvų, 94% mokytojų, 89% paslaugų teikėjų) nuomone, su galimais asmens duomenų apsaugos pažeidimais internete ir priemonėmis jų išvengti vaikus turėtų supažindinti tėvai. 94% mokytojų laiko tai savo pareiga. Vaikai šiuo klausimu nėra taip aiškiai apsisprendę – 57% galvoja, kad tai turėtų padaryti tėvai, 58% - kad mokytojai, 54% mano, kad tai turėtų padaryti jie patys.

Supažindinti vaikus su galimais asmens duomenų apsaugos pažeidimais internete ir priemonėmis jų išvengti pirmiausia tenka pareiga tiems, kas labiausiai susiję su jų kasdieniu gyvenimu ir veikla internete – interneto svetainių administratoriams, tėvams, mokytojams. Visuomenės informavimo priemonės, valstybės institucijos, tokios kaip Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija ir kitos, nevyriausybinės organizacijos taip pat turėtų atlikti savo vaidmenį šiame procese. Kad būtų efektyvu, vaikai turi tuo domėtis ir patys.